

GLASOVNI SUSTAV

Glasovni sustav bugarskog jezika sastoji se od 45 fonema, šest vokala i 39 konsonanata:

а, ъ, о, у, е, и
п, п', б, б', ф, ф', в, в', т, т', д, д', с, с', з, з', ц, ц', дз, дз', ш, ж, ч, дж,
к, к', г, г', х, х', м, м', н, н', р, р', л, л', ѝ

U usporedbi s hrvatskim možemo zaključiti da bugarski ima jedan vokal više (ъ), ne posjeduje foneme koji se u hrvatskom zapisuju grafemima *đ* i *ć*, a broj konsonanata je veći jer neki imaju svoj umekšani parnjak koji u fonetском zapisu bilježimo s apostroфом (').

Vokali

а, ъ, е, и, о, у

Prema mjestu tvorbe razlikuju se prednji *е, у* i stražnji *а, ъ, о, у*.

Prema načinu tvorbe razlikuju se široki *е, а, о* i uski *у, ъ, и*.

Za bugarski je glasovni sustav specifičan glas ъ, koji u tome jeziku ima status ravnopravnog vokala, za razliku od hrvatskoga. U hrvatskome jeziku njemu donekle odgovara neutralni, središnji poluglas, tzv. šva. Naziv dolazi od njemačkoga naziva za središnji hebrejski otvornik, а u hrvatskome se opisuje kao poluglas i označava se oznakom [ə]. Izgovara se uz izdvojeno izgovorene konsonante, kao dodatni slogotvorni fon. U bugarskome se jeziku ъ javlja u nekim riječima u kojima u hrvatskome stoji slogotvorno *r*, npr.: *смърт, сърп, сърце, дърво, гърло*.

Hrvatski vokali *i, u* imaju otvoreniju artikulaciju od bugarskih, dok se *е, а, о* podudaraju. Za bugarske je vokale strano suprotstavljanje po obilježju dužine.

Redukcija vokala

Bugarski se vokali ostvaruju kada se nalaze u naglašenom položaju, dok u slabom, nenaglašenom položaju dolazi do redukcije vokala. Naglašeni vokali izgovaraju se s većim intenzitetom, zvuče jasnije i razgovjetnije. Izgovor naglašenog vokala uzima se kao osnovna izgovorna varijanta toga glasa. Hrvatski jezik nema redukcije vokala, tj. ne dolazi do njihove prigušenosti u nenaglašenim slogovima, uvijek se izgovaraju jasno i razgovijetno. Redukcija vokala u nenaglašenom položaju najvažnije je obilježje bugarskoga vokalizma i ovisi o položaju vokala u riječi u odnosu na naglašeni slog. Kada je nenaglašeni vokal bliži mjestu naglaska, redukcija je slabija, dok je najjača u položaju najudaljenijem od mjesta naglaska.

Redukcija najviše zahvaća vokale *a* i *ъ*, koji se u nenaglašenom položaju izjednačavaju. Kod vokala *o* i *y* redukcija je slabija i rezultati su različiti s obzirom na položaj u odnosu na mjesto naglaska. U standardnome bugarskom jeziku redukcija ne zahvaća vokale *e* i *u*, ali do nje dolazi u nekim govorima.

Konsonanti

п, п', б, б', ф, ф', в, в', т, т', д, д', с, с', з, з', ц, ц', дз, дз', ш, ж, ч, дж, к, к', г, г', х, х', м, м', н, н', р, р', л, л', ѝ

Temeljna je podjela konsonanata po tvorbenome načinu (načinu prolaza zračne struje), prema kojemu se dijele na sonante (zvonačnike, *сонори*) i šumnike (*шумови*). Kod šumnika je zapreka prolasku zračne struje veća, a kod sonanata je manja i pri tome glasnice trepere. Zbog maloga zatvora u tih glasova nema izrazita šuma, nego su čujni, zvonki.

Sonanti u bugarskome jeziku: *ѣ, л, л', м, м', н, н', р, р'*

Sonanti u hrvatskome jeziku: *j, l, lj, m, n, nj, r, v*

Tvrđi i meki konsonanti

Bugarski se konsonanti dijele na tvrde i meke (palatalizirane), ali za razliku od hrvatskoga jezika (u kojem su meki *đ, ć, lj* i *nj*) to se ne odražava na grafijski sustav. Većina konsonanata ima tvrdu i meku varijantu. Prva se izgovara tako da se srednji dio jezika podiže uvis i naprijed prema tvrdom nepcu. Postoji 17 konsonantnih parova u kojima se razlikuju po jedan tvrdi (velarizirani) i jedan meki (palatalizirani) konsonant.

Meki se parnjaci bilježe s apostrofom ('), ali se ne zapisuju zasebnim grafemom.

Tvrđi: *б, в, г, д, з, дз, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц + ч, ш, ж, дж*

Meki (palatalizirani): *б', в', г', д', з', дз', к', л', м', н', п', р', с', т', ф', х', ц' + ѣ*

Њ je uvijek mek i nema svoj tvrdi parnjak, dok su *ч, ш, ж, дж* uvijek tvrdi i nemaju umekšani parnjak.

Mekoća se realizira samo na početku i u sredini riječi ispred stražnjih vokala *a, ъ, o, y*, ali nikad ispred prednjih vokala *e* i *u*. Drugim riječima, ne javlja se na kraju riječi ili ispred drugih konsonanata.

Za bilježenje mekih konsonanata u bugarskome jeziku ne postoje posebna slova, ali se u pravopisu mekoća označuje u četiri slučaja i to s pomoću *я* (ispred *a* i *ъ*), *ю* (ispred *y*) te *ь* (ispred *o*):

– palatalnost ispred *a > я*:

обява [об'ава], *голям* [гол'ам], *промяна* [пром'ана], *горящ* [гор'ашт], *мярка* [м'арка]

- palatalnost ispred ъ > я:
конят [кон'ѣт], *ловя* [лов'ѣ], *говоря* [говор'ѣ], *другарят* [другар'ѣт],
царят [цар'ѣт]
- palatalnost ispred у > ю:
лют [л'ут], *люспа* [л'успа], *гювеч* [г'увеч], *дюни* [д'уни], *полюс*
[пол'ус], *Брюксел* [Бр'уксел], *бюфет* [б'уфет]
- palatalnost ispred о > ъ:
гьол [г'ол], *треньор* [трен'ор], *актьор* [акт'ор], *Кьолн* [К'олн].

Iz navedenoga je razvidno da slova ъ, я, i ю ukazuju na to da je prethodni konsonant umekšan.

Zvučni i bezvučni šumnici

Razlikovno obilježje zvučnosti karakteristično je za slavenske jezike. Zvučnost je za šumnike razlikovno obilježje jer u skupini šumnika postoje i zvučni i bezvučni. Za sonantne je zvučnost zalihosno (redundantno) obilježje – oni su, kao i vokali, inherentno zvučni.

U izgovoru šumnika važnu ulogu imaju glasnice – ako trepere, šumnici su zamjetljivo zvučnici, ako miruju, onda su bezvučnici.

Bezvučni glasovi u hrvatskome:	<i>p t k</i>	<i>c č ć</i>	<i>f s š h</i>
Zvučni glasovi u hrvatskome:	<i>b d g</i>	<i>- dž đ</i>	<i>- z ž -</i>
Bezvučni glasovi u bugarskome:	<i>п т к</i>	<i>ц ч</i>	<i>ф с ш х</i>
Zvučni glasovi u bugarskome:	<i>б д г</i>	<i>џ ж</i>	<i>в з ж -</i>

Ta se opozicija u nekim slučajevima neutralizira (zvučni postaju bezvučni i obrnuto), o čemu će biti više riječi u dijelu o glasovnim promjenama.

Podjela konsonanata

Konsonanti se dijele s obzirom na način tvorbe (vrstu zapreke) i mjesto tvorbe, tj. zapreku na koju nailaze pri svojoj tvorbi.

Prema mjestu tvorbe	labijali				alveolari				prednjo-nepčani (palatali)		velari	
	bilabijalni		labio-dentalni		alveo-dentalni		alveolni					
	zv.	bez.	zv.	bez.	zv.	bez.	zv.	bez.	zv.	bez.	zv.	bez.
praskavi	б,б'	п,п'			д,д'	т,т'					г,г'	к,к'
tjesnačnici			в,в'	ф,ф'	з,з'	с,с'			ж	ш		х,х'
praskavi tjesnačnici					дз,дз'	ц,ц'			дж	ч		
lateralni					л,л'							
vibranti							р,р					
nazali	м,м'						н,н'					
aproksimant									й			

Konsonanti prema mjestu tvorbe (artikulacije)

Labijali (usneni, лабиални)

Labijali su oni glasovi u čijem oblikovanju sudjeluju usne.

Dijele se na:

- bilabijale (dvousnene), kod kojih pri tvorbi sudjeluju obje usne:

б, б', п, п', м, м'

b, p, m

- labiodentale (zubnounsne), kod kojih pri tvorbi sudjeluju usne i zubi, a donja se usna približava gornjim zubima:

в, в', ф, ф'

v, f

Alveolari (алвеолни)

Alveolari su oni glasovi pri čijem izgovoru jezik dodiruje alveole (zubište).

Dijele se na:

- alveo-dentalne, kod kojih mjesto tvorbe uključuje donji dio alveola i gornji dio sjekutića:

$\partial, \partial', m, m', z, z', c, c', \partial z, \partial z', \zeta, \zeta', \lambda, \lambda'$

- alveolne, kod kojih je mjesto tvorbe središnji i gornji dio alveola:

p, p', n, n'

U hrvatskome je jeziku izgovor ovih fonema drugačiji, nadzubnici ili desnici jesu *l, r*, dok su *c, z, s, t, d, n* zubnici ili dentali.

Prednjonepčani (преднонебни)

Prednjonepčani su glasovi oni pri čijem izgovoru srednji dio jezika dodiruje prednje nepce:

ч, ж, ш, дж, ѣ

$\text{dž, đ, č, ć, ž, š, nj, lj, j}$

U hrvatskome su jeziku prednjonepčani glasovi ujedno i palatalni, dok se u bugarskome te dvije skupine glasova razlikuju, iako su bugarski *ч, ж, ш, дж* u izgovoru mekši od hrvatskih. Palatalnima se u bugarskom smatraju samo meki parnjaci konsonanata i *ѣ*:

$\text{б', в', г', д', з', дз', к', л', м', н', п', р', с', т', ф', х', ц' + ѣ}$

Velari (stražnjonepčanici, mekonepčanici, jedrenici, веларни)

Velari su glasovi pri čijem izgovoru jezik dodiruje stražnje nepce:

$\text{к, к', г, г', х, х'}$

k, g, h

Konsonanti prema načinu tvorbe

Praskavi (zapornici, okluzivi, eksplozivi, преградни)

Nastaju tako da se govorni organi potpuno spoje i kratkotrajno zatvore prolaz zračnoj struji, a kad se potom struji prolaz oslobodi, njezino naglo probijanje stvara prasak:

$\text{б, б', п, п', д, д', т, т', г, г', к, к'}$

b, p, d, t, g, k

Tjesnačnici (frikativi, strujnici, проходни)

Nastaju kad se dva govorna organa toliko približe da tvore tjesnac kroz koji se zračna struja probija stvarajući čujan šum:

$\text{в, в', ф, ф', з, з', с, с', ж, ш, х, х'}$

f, z, s, ž, š, h

Prekidni tjesnačnici (slivenici, afrikate, polupregradnici, *преградно-проходни*)

Prekidni tjesnačnici su konsonanti složeni od dvaju glasova: prvi je prekidni, a drugi tjesnačnik. Nastaju tako što govorni organi najprije zatvore prolaz zračnoj struji, a kad se ona probije, na istom se mjestu ili u blizini stvara tjesnac:

дз, дз', ц, ц', дж, ч
с, щ, щ', дж, ђ

Laterali (bočni, *латерални*)

Glasovi koji se tvore tako da zrak pri njihovu izgovoru prolazi s jedne ili s obje strane prepreke koju u ustima tvori jezik:

л, л'
љ, љ

Vibranti (treperavi, drhtavi, *вибрантни*)

Glasovi koji se tvore treperenjem aktivnog artikulatora, npr. jezika, usana ili resice:

р, р'
р

Laterali i vibranti nazivaju se i tekući suglasnici ili likvidi.

Nazali (nazali, nosni, *назални*)

Nazalni se glasovi oblikuju spuštenim jedrom, tzv. mekim nepcem, koje omogućuje zračnoj struji da prolazi nosnom šupljinom. Pri njihovu izgovoru u usnoj šupljini nastaje zatvor, ali je resica spuštena pa zračna struja slobodno prolazi kroz nos:

м, м', н, н'
м, н, њ

Aproksimanti (približnici, glajd, *глайд ѝ*)

Približnik ili aproksimant glas je oblikovan govornim organima približenima tako da prolaz zračnoj struji nije izrazito uzak pa se ne proizvodi šum. U pojedinim se opisima takav glas naziva i poluvokal ili polukonsonant:

ђ
ј, в